

Novo istraživanje o ribama i drugim vodenim životinjama potvrđuje da reku Bosnu treba zaštititi, a ne pregraditi. Prenosimo prevod teksta koji je napisao Andrey Ralev, aktivista kampanje za biodiverzitet u CEE Bankwatch Network.

Bosna je najveća reka koja se u potpunosti nalazi unutar Bosne i Hercegovine. Od svog izvora na periferiji Sarajeva, teče na sever u dužini od 271 kilometar do ušća u reku Savu. Iznenadjujuće, to je i jedna od retkih velikih balkanskih reka bez hidroelektrana ili velikih brana, uprkos tome što neki planovi postoje već decenijama.

Nakon zabrinutosti ekoloških organizacija i protesta lokalnog stanovništva, nemačka KfW banka je 28. januara 2022. godine potvrdila da odustaje od planova finansiranja za hidroelektranu Janjići od 13 MW u blizini Zenice. Ali javno preduzeće Elektroprivreda BiH još uvek pokušava da pogura i ovaj projekat i još veću elektranu Vranduk nizvodno.

Nedugo nakon vesti o Janjićima, stanovnici Kaknja – nekoliko kilometara uzvodno – oštro su se protivili novom postrojenju pod nazivom Bilješevo, a opštinsko veće je odbilo dati saglasnost za postrojenje dok se ne obavi javna rasprava.

Zbog pretnji od izgradnje hidroelektrana i nedostatka aktuelnih znanja o biodiverzitetu reke Bosne, CEE Bankwatch Network i lokalna nevladina organizacija Eko Forum Zenica organizovali su istraživanje vodenih životinja koje naseljavaju reku. Naša studija je pronašla dokaz da u reci obitavaju globalno ugroženi dunavski losos, poznat i kao mladica (*Hucho hucho*) i nedavno opisana savska uklija (*Alburnus sava*). S obzirom da se u reci još uvek nalazi najmanje 17 vrsta riba zaštićenih Bernskom konvencijom i Direktivom o staništima EU, ključno je uključiti Bosnu u Emerald mrežu, panevropsku ekološku mrežu.

Anketa među ribarima u Zenici

U decembru 2021. obavljeno je 30 intervjua licem u lice s lokalnim ribarima iz okoline Zenice koji redovno pecaju na reci Bosni. Oni su podelili svoja saznanja o svim ribama i drugim životinjama koje su poznavali iz reke, najboljim ribolovnim područjima, količinama ribe koje se mogu uloviti u jednom danu, te pretnjama i promenama u reci. Nakon intervjua podelili su i fotografije ribe ulovljene nedavno u reci.

“Mi smo generacijama ribari i naučili smo mnoge ljude da vole ribu. Zenica ima mnogo ribara”, objašnjava ribar iz zeničkog naselja Kanal.

Lokalni ribari opisali su ukupno 34 vrste riba, od kojih je većina od ribarskog značaja, ali i mnoge retke vrste čija staništa treba zaštititi u Evropi (vidi tabelu 1 u nastavku). Tačna naučna imena naknadno su potvrdili ihtiolozi koje je Bankwatch kontaktirao i dali su svoje mišljenje da se u reci verovatno nalazi još nekoliko vrsta, čime je ukupan broj prešao 40. Svi ribari su opisali kako je tokom rata 1990-ih u Bosni i Hercegovini uništen veliki deo

industrije uz reku, što je dovelo do samopročišćavanja reke i brzog oporavka vodenog sveta. Poslednjih godina kvalitet vode se pogoršao zbog industrije i izgradnje puteva, ali još uvek dosta ribe preživljava.

“Reka Bosna je oduvek bila bogata ribom. Poboljšanje kvaliteta vode tokom rata dovelo je do velike migracije ribe iz Save, tako da je tada bilo najviše ribe, a one su uglavnom ostale i danas”, kaže drugi ribar iz Nove Zenice.

Petnaest ribara je potvrdilo da se dunavski losos i dalje nalazi u reci, iako su neki komentarisali da je na ivici izumiranja. Ipak, fotografije koje smo dobili na kojima su dve velike jedinke uhvaćene u zimu 2020/2021 u rijeci Bosni pokazuju da dunavski losos još uvek opstaje u reci.

Većina ribara je potvrdila prisustvo vidre i rakova u reci, ali zanimljivo je da je trinaest ribara znalo i za prisustvo evroazijskog dabra (*Castor fiber*), još jedne vrste zaštićene nacionalnim i evropskim zakonodavstvom. Čini se da je ova vrsta nedavno ponovo naselila reku Bosnu jer populacija dabrova u BiH raste. Porodica dabrova pronađena je još 2009. godine na reci Lašvi, levoj pritoci Bosne.

Šesnaest ribara je izjavilo da su poslednjih godina uspeali uloviti više od pet kilograma ribe u najboljim danima; devet je izjavilo da mogu uhvatiti između dva i pet kg, a samo pet je izjavilo da mogu uhvatiti između jedan i dva kg. Prijavljene količine pre 2010. bile su nešto veće, a 20 ribara je prijavilo više od pet kg u najboljim danima. *“Reka Bosna je i dalje bogata ribom, ali zakon ograničava ulov na osam primeraka”*, kaže drugi lokalni ribar.

Većina ribara je prijavila probleme sa otpadom, zagađenjem, gradnjom i nelegalnim ribolovom u reci, ali i dalje smatra da su reka Bosna i njena riba od velike važnosti za lokalno stanovništvo. Ono čega se svi plaše je izgradnja hidroelektrana. *“Ako naprave hidroelektranu u Janjćima, nestaće sva riba uzvodno od Zenice”*, kaže ribar iz Raspotočja.

Kako objasniti izuzetan značaj Bosne za zaštitu riba?

Popularno poznata kao veoma zagađena industrijskim i drugim otpadnim vodama, malo ljudi može zamisliti neverovatan vodeni svet koji reka Bosna sada podržava. Postoji nekoliko razloga za to:

Kapacitet samopročišćavanja rijeke. I dalje je skoro prirodna, bez veće izgradnje u koritu. Njena raznolika prirodna staništa, poput spektakularnih brzaka kod Janjća i priobalnih šuma celom dužinom, pomažu reci da se očisti. Istraživanja pokazuju da je samopročišćavanje tokova od nitrata i fosfata efikasnije u prirodnim nego u reguliranim tokovima.

Uništenje većeg dela industrije duž reke tokom rata 1990-ih. Iako grad Zenica pati od

ozbiljnog industrijskog zagađenja, čini se da nivoi zagađenja reke još uvek nisu kao u jugoslovensko vreme.

Veličina reke Bosne. Velike količine vode koju reka nosi i dalje omogućava većini vrsta riba da prežive. Prosječni godišnji protok u donjem dijelu Bosne je 142 m³/s i zagađenje se može razrijediti u velikoj količini vode. Prema Izveštaju o proceni uticaja na životnu sredinu hidroelektrane Janjići, zahvaćeni deo reke je u dobrom ekološkom statusu na osnovu indeksa makrobeskičmenjaka.

Nedostatak brana i drugih barijera u reci. Ne postoji velika prepreka koja zaustavlja migraciju riba od Dunava, preko reke Save i Bosne sve do Sarajeva. To omogućava mnogim vrstama da se kreću s jednog dela na drugi zavisno od stanja i njihovim ekološkim potrebama.

Vrijeme je da se odbace stare pretpostavke

Stare pretpostavke da je „reka već u intenzivnoj upotrebi, zbog čega je već ugroženo njeno ekološko stanje“ moraju se zaboraviti. Naše istraživanje je potvrdilo da je reka Bosna veoma vredna reka.

Zbog količine i kvaliteta ribe i drugih rijetkih životinja, naučnici koji rade na stvaranju mreže Natura 2000 u Bosni i Hercegovini 2015. godine predložili su je za zaštitu kao **područje Reka Bosna Natura 2000**. Strožijom kontrolom zagađenja i provođenjem restauratorskih aktivnosti, reka Bosna bi dodatno poboljšala svoj status i postala još privlačnija za domaće stanovništvo i međunarodni ribolovni turizam. Ali da bi se to postiglo, vlasti će morati da odustanu od svih planova za izgradnju hidroenergetskih objekata na toj reci, Eko Forum Zenica piše.